

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (втори състав)

31 май 2018 година *

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Директива 93/13/ЕИО — Член 7, параграф 1 — Договори за заем в чуждестранна валута — Национална правна уредба, предвиждаща специфични процесуални изисквания за оспорване на неравноправния характер — Принцип на равностойност — Харта на основните права на Европейския съюз — Член 47 — Право на ефективна съдебна защита“

По дело C-483/16

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Fővárosi Törvényszék (Съд на Будапеща-столица, Унгария) с акт от 29 август 2016 г., постъпил в Съда на 6 септември 2016 г., в рамките на производство по дело

Zsolt Sziber

срещу

ERSTE Bank Hungary Zrt,

в присъствието на:

Mónika Szeder,

СЪДЪТ (втори състав),

състоящ се от: М. Pešič, председател на състава, А. Rosas, С. Toader, А. Prechal (докладчик) и Е. Jarašiūnas, съдии,

генерален адвокат: N. Wahl,

секретар: I. Illéssy, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 24 октомври 2017 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за ERSTE Bank Hungary Zrt., от Т. Kende и Р. Sonnevend, ügyvédek,
- за унгарското правителство, от М. Z. Fehér, в качеството на представител,

* Език на производството: унгарски.

– за Европейската комисия, от А. Cleenewerck de Crayencour и А. Tokár, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 16 януари 2018 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 169 ДФЕС, на членове 20, 21, 38 и 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“), на член 7, параграфи 1 и 2 във връзка с член 8 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273 и поправка в ОВ L 293, 2014 г., стр. 59), както и на съображение 47 от Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета (ОВ L 133, 2008 г., стр. 66 и поправки в ОВ L 207, 2009 г., стр. 14, ОВ L 199, 2010 г., стр. 40 и ОВ L 234, 2011 г., стр. 46).
- 2 Това запитване е отправено по дело със страни г-н Zsolt Sziber и ERSTE Bank Hungary Zrt. (наричана по-нататък „ERSTE Bank“), образувано по искане да се признаят за неравноправни определени клаузи от сключен с цел покупка на жилище договор за заем, който е отпуснат и е погасяван в унгарски форинти (HUF), но е вписан в швейцарски франкове (CHF) по обменния курс в деня на плащането.

Правна уредба

Правото на Съюза

Директива 87/102/ЕИО

- 3 Съгласно член 2, параграф 1, буква а) от Директива 87/102/ЕИО на Съвета от 22 декември 1986 година за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно потребителския кредит (ОВ L 42, 1987 г., стр. 48; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 1, стр. 252) тази директива не се прилага за договори за кредит или договори с обещание за отпускане на кредит, предназначени главно за придобиване или запазване на права на собственост върху земя или върху съществуваща или бъдеща сграда.

Директива 93/13

- 4 Двадесет и четвъртото съображение от Директива 93/13 гласи:

„[...] съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.

- 5 Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

- 6 Съгласно член 7, параграф 1 от тази директива:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съще[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Директива 2008/48

- 7 Член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2008/48 гласи:

„Настоящата директива не се прилага спрямо следните договори:

- а) договори за кредит, обезпечени или с ипотека, или с друго сравнимо обезпечение, използвано обичайно в дадена държава членка по отношение на недвижимо имущество, или обезпечени с право, свързано с недвижимо имущество“.

Унгарското право

Предшният граждански кодекс

- 8 Член 239/A, параграф 1 от Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Закон № IV от 1959 г. за приемане на Гражданския кодекс) в редакцията му в сила до 14 март 2014 г. (наричан по-нататък „предшният граждански кодекс“) гласи:

„Всяка от страните може да иска по съдебен ред установяване на недействителността на договора или на някои негови разпоредби (частична недействителност), без да е необходимо едновременно с това да иска съдът да се произнесе по последиците от недействителността“.

Гражданският кодекс

- 9 Съгласно член 6:108 от Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Закон № V от 2013 г. за приемане на Гражданския кодекс), който е в сила от 15 март 2014 г. (наричан по-нататък „Гражданският кодекс“):

„1. Недействителният договор не поражда никакви права и не подлежи на изпълнение. Съдът се произнася по правните последици от недействителността по искане на някоя от страните, при спазване на ограниченията, свързани с погасителната и придобивната давност.

2. Всяка от страните може да иска по съдебен ред установяване на недействителността на договора, без да е необходимо едновременно с това да иска съдът да се произнесе по последиците от недействителността.

3. Съдът може да се произнесе по последиците от недействителността, като се отклони от поисканото от страната, но не може да разреши спора по начин, на който и двете страни се противопоставят“.

Закон ДН 1

- 10 Съгласно член 1, параграф 1 от Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (Закон № XXXVIII. от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението на Kúria (Върховен съд на Унгария) за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между финансови институции и потребители, наричан по-нататък „Закон ДН 1“):

„Този закон се прилага по отношение на договорите за заем, сключени с потребители между 1 май 2004 г. и датата на влизането му в сила. За целите на прилагането на този закон „договор за заем, сключен с потребител“, е всеки сключен между финансова институция и потребител договор за кредит, заем или лизинг, основан на чуждестранна валута (вписан или отпуснат в чуждестранна валута и погасяван във форинти) или на форинти, ако включва клауза от категорията на посочените в член 3, параграф 1 или член 4, параграф 1, която е част от общи договорни условия, или която не е индивидуално договорена“.

- 11 Член 3, параграфи 1 и 2 от Закон ДН 1 предвижда:

„1. Клауза на договор за заем, сключен с потребител, по силата на която финансовата институция прилага курс „купува“ при отпускането на средствата, предназначени за придобиването на вещта, с оглед на което е сключен договорът за заем или лизинг, а за погасяването прилага курс „продава“ или друг обменен курс, различен по вид от курса, по който са отпуснати средствата, е нищожна, освен ако не е индивидуално договорена.

2. Без да се изключва прилагането на параграф 3, вместо нищожната клауза по параграф 1, както по отношение на отпускането на средствата, така и по отношение на погасяването (в това число на плащането на месечните вноски и всички разходи, такси и комисиони, определени в чуждестранна валута) се прилага официалният обменен курс, определен от Националната банка на Унгария за съответната валута“.

- 12 Член 4 от посочения закон гласи:

„1. Всяка клауза на договор за заем, сключен с потребител и предвиждащ възможност за едностранно изменение, която позволява едностранно увеличаване на лихвите, разходите и комисионите, се счита за неравноправна, освен ако не е индивидуално договорена [...].

2. Договорна клауза като предвидената в параграф 1 е нищожна, ако финансовата институция не е започнала гражданско съдебно производство [...] или съдът е отхвърлил иска или е прекратил производството, освен ако по отношение на договорната клауза е възможно да се образува съдебно производство [...], но такова не е било образувано или, в случай че е било образувано, съдът не е обявил клаузата за нищожна на основание на параграф 2а.

2а. Договорна клауза като предвидената в параграф 1 е нищожна, ако съдът я обяви за нищожна на основание на специалния закон за приключване на сметките, в производство, образувано по иск, предявен от надзорния орган в обществен интерес.

3. В предвидените в параграфи 2 и 2а случаи финансовата институция трябва да извърши приключване на сметката с потребителя по реда, установен в специален закон“.

Закон ДН 2

- 13 Съгласно член 37, параграфи 1—3 от Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (Закон № XL от 2014 г. относно правилата за приключване на сметките по Закон № XXXVIII от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението на Kúria (Върховен съд) за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между финансови институции и потребители, както и относно някои други разпоредби; наричан по-нататък „Закон ДН 2“) гласи:

„1. По отношение на договори, попадащи в приложното поле на този закон, страните могат — независимо от основанието за недействителност — да искат установяване по съдебен ред на недействителността на договора или на някои негови клаузи (частична недействителност) единствено ако едновременно с това са поискали от съда да се произнесе по правните последици от недействителността, а именно да обяви договора за действителен или произвеждащ правно действие до датата на постановяване на съдебното решение. При липсата на такова искане и ако съответната страна въпреки дадените указания не отстрани нередовността, съдът не може да се произнесе по съществуващото на спора. Ако страната поиска съдът да се произнесе по правните последици от недействителността или частичната недействителност, тя трябва също да посочи какви са тези правни последици. Във връзка с произнасянето по правните последици страната трябва да представи изрична молба с уточнено по размер искане, включващо приключване на сметката между страните.

2. Предвид разпоредбата на параграф 1 висящите производства по предявени на основание член 239/A, параграф 1 от предишния граждански кодекс или член 6:108, параграф 2 от Гражданския кодекс искове за установяване на пълна или частична недействителност на договори, попадащи в приложното поле на този закон, се приемат за недопустими без призоваване на страните или се прекратяват, ако предвидените в настоящия закон условия са изпълнени. Искът не се приема за недопустим без призоваване на страните и производството не се прекратява, при положение че съответната страна е направила и друго искане освен искането за установяване на пълна или частична недействителност; в този случай се приема, че тя не поддържа искането за установяване на недействителност. По този начин се действа и в производствата, възобновени след спиране.

3. Ако във висящо производство вече не е възможно искът да бъде приет за недопустим без призоваване на страните, производството се прекратява, при положение че в тридесетдневен срок от получаване на указанията за отстраняване на тази нередовност съответната страна не поиска с исковата си молба (или евентуално насрещната си искова молба) съдът да се произнесе по правните последици от пълната или частичната недействителност и не посочи какви са тези правни последици. Производството не се прекратява, при положение че съответната страна е направила и друго искане освен искането за установяване на пълна или частична недействителност; в този случай се приема, че тя не поддържа искането за установяване на недействителност“.

- 14 Член 37/A, параграф 1 от Закон ДН 2 предвижда:

„Когато се произнася по правните последици от недействителността, съдът установява дължимото от всяка от страните, като се основава на данните от преразгледаното приключване на сметката по член 38, параграф 6 и прилага правилата за приключване на сметки, установени с този закон“.

15 Член 38, параграф 6 от посочения закон предвижда:

„Приключването на сметката се счита за преразгледано, когато

- a) в срока по този закон потребителят не е подал до финансовата институция оплакване срещу извършеното приключване на сметка или оплакване, че по отношение на него финансовата институция не е извършила приключване на сметка;
- b) в срока по този закон потребителят не е започнал производство пред финансовата арбитражна комисия;
- c) в срока по този закон потребителят или финансовата институция не са започнали извънсъдебно производство по член 23, параграф 1 или съдебно производство по член 23, параграф 2;
- d) решението за приключване на извънсъдебното производство по член 23, параграф 1 или решението за приключване на съдебното производство по член 23, параграф 2, започнато от потребителя или финансовата институция, е влязло в сила“.

Закон ДН 3

16 Съгласно член 3, параграф 1 от az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Закон № LXXVII. от 2014 г. за уреждане на въпроси, свързани с промяната на валутата, в която са сключени някои договори за заем с потребители, и за приемане на правила за лихвите, наричан по-нататък „Закон ДН 3“):

„Договор за заем, сключен с потребител, се изменя по право в съответствие с разпоредбите на настоящия закон“.

17 Член 10 от Закон ДН 3 гласи:

„Финансовата институция — заемодател по договор за ипотечен кредит в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, е длъжна в срока за изпълнение на задължението си за приключване на сметката съгласно [Закон ДН 2] да преобразува във форинти дълга по договора за ипотечен кредит в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, или целия дълг, произтичащ от този договор — включващ лихвите, таксите, комисионите и разходите, начислени в чуждестранна валута — като се основе на приключването на сметката, извършено в съответствие със [Закон ДН 2], и измежду:

- a) средната стойност на официалните обменни курсове за съответната валута, определени от Националната банка на Унгария за периода между 16 юни 2014 г. и 7 ноември 2014 г., или
- b) официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария на 7 ноември 2014 г.“,

приложи този курс, който е по-благоприятен за потребителя към референтната дата (наричано по-нататък „преобразуването в HUF“).

18 Член 15/А от посочения закон предвижда:

„1. При висящо производство за установяване на недействителност (или частична недействителност) на договор за заем, сключен с потребител, или за установяване на правните последици от недействителността правилата на този закон за преобразуване във форинти се прилагат и по отношение на установения при приключването на сметката в съответствие със [Закон ДН 2] размер на дълга на потребителя, произтичащ от договора за заем, сключен в или основан на чуждестранна валута.

2. Размерът на погасяванията, извършени от потребителя до датата на постановяване на решението, се приспада от дълга му, установен във форинти към референтната дата за приключване на сметката.

3. В случай че сключеният с потребител договор за заем бъде обявен за действителен, специфичните договорни права и задължения на страните, произтичащи от приключването на сметката, извършено в съответствие със [Закон ДН 2], се определят в съответствие с разпоредбите на настоящия закон“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

19 На 7 май 2008 г. г-н Sziber като длъжник и г-жа Mónika Szeder като съдлъжник сключват с ERSTE Bank договор за заем с цел покупка на жилище, уговорен в CHF, но отпуснат и погасяван в HUF. Въпросният договор за заем е вписан в CHF по обменния курс за деня и към нето е приложен договор за учредяване на ипотека. Този договор за заем съдържа клаузи, предвиждащи, от една страна, че средствата се отпускат и погасяването се извършва по различни курсове, съответно прилаганите от ERSTE Bank курс „купува“ и курс „продава“ (наричано по-нататък „различните обменни курсове“) и от друга страна, възможност за ERSTE Bank едностранно да изменя договора, като увеличава лихвите, комисионите и разходите (наричано по-нататък „възможността за едностранно изменение на договора“).

20 Главният иск, предявен от г-н Sziber пред запитващата юрисдикция, е за признаване на разглеждания договор за недействителен, поради това че първо, същият имал за предмет невъзможна престация, тъй като в него не били посочени нито размерът на отделните месечни вноски, нито каква част от тях е главница и каква — лихви, и тъй като не било възможно да се внасят суми в чуждестранна валута по кредитна сметка в HUF, второ, договорът не уточнявал кой обменен курс се прилага при преобразуването и трето, ERSTE Bank не изпълнила изискването за адекватна оценка на заема с оглед на платежоспособността на получателя, предвид по-специално валутния риск. Освен това потребителят не можел да прецени обхвата на този риск, тъй като не разполагал с ясни или разбираеми сведения.

21 При условията на евентуалност г-н Sziber иска от Fővárosi Törvényszék (Съд на Будапеща-столица, Унгария) за недействителни да се признаят някои от договорните клаузи. Според него, първо, клаузата, съдържаща се в точка VII.2 от разглеждания договор за заем, е неравноправна, тъй като потребителят, който не е получил ясни и разбираеми сведения, не е можел да направи пълна оценка на степента на валутния риск. Второ, клаузата, съдържаща се в точка VIII.13 от този договор, била неравноправна, тъй като съобщение от банката ставало неразделна част от посочения договор и така на ERSTE Bank се предоставяло право да допълва договора, с което се нарушавало договорното равновесие между страните. Трето, точка II.1 от разглеждания договор за заем, отнасяща се до определянето на месечните вноски в зависимост от данните, съдържащи се в съобщение от банката, точка III.2 от този договор, отнасяща се до лихвения процент и степента, до която той може да варира, и точка III.3. от посочения договор, предвиждаща правото на увеличаване на лихвения процент, били неравноправни клаузи.

- 22 Запитващата юрисдикция дава на г-н Sziber указания да отстрани нередовността на исковата си молба, по-специално с оглед на член 37 от Закон ДН 2, като, от една страна, уточни какви правни последици желае, в случай че разглежданият договор бъде признат за недействителен, и от друга страна, попълни приключването на сметка по член 38, параграф 6 от Закон ДН 2 с цел уточняване на сумите, които според него е платил в изпълнение на евентуално неравноправни клаузи, различни от вече взетите предвид в посоченото приключване на сметка клаузи, които са тези по членове 3 и 4 от Закон ДН 1.
- 23 Както обаче отбелязва запитващата юрисдикция, въпреки че няколкократно изменя предявените икове, г-н Sziber не подава молба за изменение в съответствие с дадените му от тази юрисдикция указания. Запитващата юрисдикция посочва, че поради това производството по принцип би следвало да се прекрати, без делото да се разглежда по същество.
- 24 Въпреки това, в отговор на поставен от Съда въпрос, тази юрисдикция посочва, че делото продължава да е висящо пред нея.
- 25 Запитващата юрисдикция иска да установи дали правото на Съюза допуска разпоредбите на Закон ДН 1 и Закон ДН 2, съгласно които, от една страна, две клаузи, съдържащи се в повечето договори, сключени в чуждестранна валута, а именно клаузите относно различните обменни курсове и възможността за едностранно изменение на договора, са неравноправни и финансовата институция е длъжна да изготви приключване на сметка във връзка с тези клаузи и от друга страна, потребителят е длъжен да уточни какви правни последици желае при частична или пълна недействителност на разглеждания договор за заем и да уточни по размер тези си претенции, що се отнася до евентуално неравноправни клаузи, различни от посочените две, докато заемополучателите по договори за заем, които не са в чуждестранна валута, не са длъжни да правят посочените уточнения.
- 26 Освен това запитващата юрисдикция отбелязва, че последните заемополучатели могат да искат, като последица от недействителността, възстановяване на положението отпреди сключването на разглеждания договор, което често е по-благоприятно, докато член 37 от Закон ДН 2 изключва тази възможност за договорите, попадащи в неговото приложно поле.
- 27 При тези обстоятелства Fővárosi Törvényszék (Съд на Будапеща-столица) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Трябва ли следните разпоредби от правото на Съюза — а именно [член 169], параграфи 1 и 2 във връзка с параграф 3 [ДФЕС], член 38 от [Хартата)], член 7, параграфи 1 и 2 във връзка с член 8 от [Директива 93/13], както и съображение 47 от Директива [2008/48] — да се тълкуват

в смисъл, че не допускат (и изключват прилагането на) национална правна уредба, която установява допълнителни изисквания

в ущърб на страна в съдебно производство (ищец или ответник), която в периода между 1 май 2004 г. и 26 юли 2014 г. е сключила като потребител договор за кредит, съдържащ неравноправна клауза, която допуска [възможност за едностранно изменение на договора] или [предвижда различни обменни курсове],

като се има предвид, че в съответствие с тези допълнителни изисквания, за да могат да се упражнят по съдебен ред правата, произтичащи от недействителността на посочените договори, сключени с потребител, и в частност за да може съдът да разгледа спора по същество, е необходимо подаването на писмена молба по гражданскопроцесуален ред (по-конкретно искова молба, молба за изменение на иска, възражение за недействителност,

представено в защита (срещу предявения срещу потребителя иск), молба за изменение на такова възражение, насрещна искова молба или молба за изменение на насрещния иск) с точно определено съдържание,

докато друга страна в съдебно производство, която не е сключила като потребител договор за кредит или през същия период е сключила като потребител договор за кредит, който не е от гореупоменатия вид, не е задължена да подава такава писмена молба с точно определено съдържание?

- 2) Независимо от това дали Съдът ще отговори утвърдително или отрицателно на [предишния] въпрос, който е по-общ от [настоящия], трябва ли изброените в [първия въпрос] разпоредби от правото на Съюза да се тълкуват в смисъл, че не допускат по отношение на страна в съдебно производство, която като потребител е сключила договор за кредит като посочения в [първия въпрос], да се прилагат [следните задължителни допълнителни изисквания (по букви а)—в)]:

- а) писмената молба (искова молба, молба за изменение на иска, възражение за недействителност, представено в защита (срещу предявения срещу потребителя иск), молба за изменение на такова възражение, насрещна искова молба или молба за изменение на насрещния иск), която трябва да бъде подадена от страна в съдебно производство (ищец или ответник), която е сключила като потребител договор за кредит като посочения в [първия въпрос], е допустима, тоест може да бъде разгледана по същество само ако с тази молба

съответната страна иска от съда не само да установи, че посоченият в първия въпрос договор за кредит, сключен с потребител, е частично или изцяло недействителен, но и да постанови, че настъпват правните последици на пълната недействителност,

докато друга страна в съдебно производство, която не е сключила като потребител договор за кредит или през същия период е сключила като потребител договор за кредит, който не е от гореупоменатия вид, не е задължена да представя такава писмена молба с точно определено съдържание?

- б) писмената молба (искова молба, молба за изменение на иска, възражение за недействителност, представено в защита (срещу предявения срещу потребителя иск), молба за изменение на такова възражение, насрещна искова молба или молба за изменение на насрещния иск), която трябва да бъде подадена от страна в съдебно производство (ищец или ответник), която е сключила като потребител договор за кредит като посочения в [първия въпрос], е допустима, тоест може да бъде разгледана по същество само ако с тази молба

съответната страна иска от съда да установи, че посоченият в първия въпрос договор, сключен с потребител, е изцяло недействителен, но извън това не иска той да постанови възстановяване на положението, предхождащо сключването на договора, като една от правните последици на пълната недействителност,

докато друга страна в съдебно производство, която не е сключила като потребител договор за кредит или през същия период е сключила като потребител договор за кредит, който не е от гореупоменатия вид, не е задължена да представя такава писмена молба с точно определено съдържание?

- в) писмената молба (искова молба, молба за изменение на иска, възражение за недействителност, представено в защита (срещу предявения срещу потребителя иск), молба за изменение на такова възражение, насрещна искова молба или молба за изменение на насрещния иск), която трябва да бъде подадена от страна в съдебно

производство (ищец или ответник), която е сключила като потребител договор за кредит като посочения в [първия въпрос], е допустима, тоест може да бъде разгледана по същество,

само ако съдържа изключително сложно от математическа гледна точка (дефинирано в националното право) приключване на сметката за периода от възникване на договорното правоотношение до предявяване на иска, което приключване освен това трябва да бъде извършено при отчитане на правилата за преобразуване в HUF,

и да съдържа аритметически проверима подробна разбивка, в която се посочват предвидените в договора месечни вноски с настъпил падеж, погасените от ищеца месечни вноски, размерът на месечните вноски с настъпил падеж, който би бил дължим, ако не се вземе предвид недействителната клауза, разликата между тези стойности, както и крайната сума, която страната, която е сключила като потребител договор като посочения в [първия въпрос], още дължи на финансовата институция или, евентуално, е наднаесла,

докато друга страна в съдебно производство, която не е сключила като потребител договор за кредит или през същия период е сключила като потребител договор за кредит, който не е от гореупоменатия вид, не е задължена да представя такава писмена молба с точно определено съдържание?

- 3) Трябва ли изброените в [първия въпрос] разпоредби от правото на Съюза да се тълкуват в смисъл, че с нарушаването им чрез въвеждането на посочените по-горе [в първия и втория въпрос] допълнителни изисквания

същевременно се нарушават членове 20, 21 и 47 от [Хартата],

като се има предвид също [...], че съгласно [точка 23 от решение от 5 декември 2000 г., *Guimont* (C-448/98, EU:C:2000:663)] и [точка 28 от решение от 10 май 2012 г., *Duomo Gra* и др. (C-357/10—C-359/10, EU:C:2012:283)], както и на [точка 39 от определение от 3 юли 2014 г., *Tudoran* (C-92/14, EU:C:2014:2051)], правото на Съюза в областта на защитата на потребителите трябва да се прилага от националните съдилища и в случаи, които не са трансгранични, тоест са изцяло вътрешни, или трябва да се счита, че разглежданият случай е трансграничен, доколкото посочените в първия въпрос договори за кредит са „основани на чуждестранна валута“?“.

По преюдициалните въпроси

Предварителни съображения

- 28 Преди всичко следва да се отбележи, че нито Директива 2008/48, която запитващата юрисдикция споменава във въпросите си, нито предхождащата я Директива 87/102, която според съдържащите се в преписката сведения е от значение *ratione temporis* с оглед на обстоятелствата в конкретния случай, са приложими в главното производство. В това отношение следва да се отбележи, от една страна, че член 2, параграф 2, буква а) от първата директива предвижда, че тя не се прилага спрямо договори за кредит, обезпечени с ипотека, с друго сравнимо обезпечение, използвано обичайно в дадена държава членка по отношение на недвижимо имущество, или с право, свързано с недвижимо имущество, и от друга страна, че член 2, параграф 1, буква а) от втората директива предвижда, че тя не се прилага за договори за кредит или договори с обещание за отпускане на кредит, предназначени главно за придобиване

или запазване на права на собственост върху земя или върху съществуваща или бъдеща сграда. От акта за преюдициално запитване ясно следва, че разглежданият в главното производство договор е обезпечен с ипотека и е сключен с цел закупуване на жилище.

- 29 За сметка на това обаче Директива 93/13 се отнася до неравноправните клаузи в договори, сключени с потребители. Ето защо, като се има предвид предметът на спора по главното производство, тази директива следва да се тълкува в светлината на релевантните разпоредби на Хартата, и по-специално на член 47 от нея, където е закрепено правото на ефективна съдебна защита.

По първия и втория въпрос

- 30 С първия и втория си въпрос, които следва да бъдат разгледани заедно, запитващата юрисдикция по същество иска да установи дали член 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, която предвижда специфични процесуални изисквания като приложимите в главното производство по отношение на исковете на потребители, които са сключили договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи клауза за различни обменни курсове и/или клауза за едностранно изменение на договора.
- 31 Най-напред следва да се припомни, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 държавите членки предвиждат, че неравноправните клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя при условията на тяхното национално право и че договорът продължава да действа за страните в останалата част, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.
- 32 Що се отнася до това как трябва се процедира, когато клауза в договор между потребител и продавач или доставчик бъде призната за неравноправна, следва да се посочи, че единственото задължение за националните съдилища е да не приложат неравноправната договорна клауза, така че тя да няма задължителна сила за потребителя (вж. в този смисъл решение от 21 януари 2015 г., *Unicaja Banco и CaixaBank*, С-482/13, С-484/13, С-485/13 и С-487/13, EU:C:2015:21, т. 28 и цитираната съдебна практика). Всъщност целта, която законодателят на Съюза преследва в Директива 93/13, е да се възстанови равновесието между страните, като същевременно по принцип се запази валидността на договора като цяло, а не да бъдат обявени за недействителни всички договори, които съдържат неравноправни клаузи (вж. в този смисъл решение от 15 март 2012 г., *Pereničová и Perenič*, С-453/10, EU:C:2012:144, т. 31).
- 33 Освен това от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвъртото съображение от Директива 93/13 следва, че държавите членки трябва да осигурят на съдилищата и административните органи адекватни и ефективни средства, позволяващи им да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори. В това отношение Съдът е припомнил естеството и значението на обществения интерес от защита на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавачите или доставчиците (вж. в този смисъл решение от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo и др.*, С-154/15, С-307/15 и С-308/15, EU:C:2016:980, т. 56 и цитираната съдебна практика).
- 34 В това отношение Съдът по-специално е уточнил, че макар държавите членки да трябва да определят в националното си право правилата за констатиране на неравноправния характер на договорна клауза и за реализиране на конкретните правни последици от тази констатация, това не променя факта, че въпросната констатация трябва да дава възможност за възстановяване на правното и фактическо положение на потребителя, такова каквото то би било при липсата на тази неравноправна клауза, по-специално като му даде право да си възстанови облагите, които

продавачът или доставчикът без основание е получил в негов ущърб по силата на споменатата неравноправна клауза (решение от 21 декември 2016 г., *Gutiérrez Naranjo* и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 66).

- 35 Ако Съдът вече да е дал съобразени с изискванията на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 насоки в различни отношения за това по какъв начин националният съд трябва да осигури защитата на правата, които потребителите черпят от тази директива, следва да се отбележи, че правото на Съюза по принцип не хармонизира производствата, по реда на които се преценяват твърденията за неравноправност на договорна клауза, поради което тези производства се уреждат от вътрешния правен ред на всяка държава членка, при условие обаче да не са по-неблагоприятни от производствата, по реда на които се разглеждат сходни случаи, за които се прилага вътрешното право (принцип на равностойност), и да предвиждат ефективна съдебна защита, каквато се изисква от член 47 от Хартата (вж. в този смисъл решение от 14 април 2016 г., *Sales Sinués* и *Drame Ba*, C-381/14 и C-385/14, EU:C:2016:252, т. 32 и цитираната съдебна практика).
- 36 Тези са принципите, с оглед на които следва да бъдат разгледани въпросите на запитващата юрисдикция.
- 37 Що се отнася, на първо място, до преценката дали е спазен принципът на равностойност, следва да се отбележи, че в случая съществуват особени правила, приложими за група потребители, които през определен период са сключили с финансова институция договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи клаузи по член 3, параграф 1 и/или член 4, параграф 1 от Закон ДН 1, които разпоредби предвиждат, че клаузите от първата категория са неравноправни и нищожни, а тези от втората се презумират за неравноправни.
- 38 Съгласно член 37, параграф 1 от Закон ДН 2 исканията, направени от потребител в съдебно производство, в което се оспорва договор, съдържащ клаузи от двете категории по член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от Закон ДН 1, могат да бъдат разгледани по същество и уважени само ако, първо, заемополучателят е поискал също така съдът да се произнесе по правните последици от недействителността, второ, той не е поискал, като правна последица на пълната недействителност, да се възстанови положението отпреди сключването на разглеждания договор и трето, заемополучателят е представил приключване на сметката, в което са посочени сумите, изискани по силата на неравноправните клаузи.
- 39 Според запитващата юрисдикция тези три условия не се прилагат при искове относно сключени от потребители договори за заем, които не съдържат клауза за различни обменни курсове или за възможност за едностранно изменение на договора. Приложимите в тези случаи разпоредби, и по-специално член 239/А, параграф 1 от предишния граждански кодекс и член 6:108 от Гражданския кодекс, не изискват ищецът да посочи какво трябва да постанови националният съд като правни последици при евентуално установяване на частичната или пълната недействителност на разглеждания договор за заем, нито да уточнява по размер претенциите с приключване на сметка като изискваното от приложимите в случая правила.
- 40 Тъй като съгласно националното право при съдебен спор по член 37 от Закон ДН 2 потребителят трябва да спази определени особени изисквания като предпоставка за допустимост и произнасяне по същество, запитващата юрисдикция е поискала от потребителя да допълни исковата си молба, като я съобрази с тази разпоредба. Обратно, процесуалните правила, приложими за случаите, посочени в предходната точка, не биха наложили на потребителя спазването на такива изисквания.
- 41 В това отношение обаче следва да се подчертае, че за да се установи дали случаите, за които се прилагат тези различни правила, са сходни по смисъла на съдебната практика, цитирана в точка 35 от настоящото решение, единствено националният съд, който пряко познава

приложимите процесуални правила, е компетентен да прецени сходството между съответните искиви производства от гледна точка на предмета, основанието и главните им характеристики (вж. в този смисъл решение от 12 февруари 2015 г., *Baczó и Vizsnyiczai*, C-567/13, EU:C:2015:88, т. 44 и цитираната съдебна практика).

- 42 При тези обстоятелства, ако се приеме, че сходството между случаите ще бъде установено, следва да се прецени дали процесуалните правила, приложими за исковите, основани на Директива 93/13, какъвто е искът по главното производство, са по-неблагоприятни от правилата, приложими за исковите, основаващи се единствено на националното право.
- 43 Както генералният адвокат по същество посочва в точка 47 от заключението си, налагането на допълнителни процесуални изисквания на потребител, който черпи правата си от правото на Съюза, само по себе си не означава, че посочените процесуални правила са по-неблагоприятни за него. Всъщност важно е случаят да се анализира, като се държи сметка за мястото на съответните правила в цялото производство, за развитието на това производство и за особеностите на тези правила пред различните национални инстанции (вж. в този смисъл решение от 27 юни 2013 г., *Агроконсултинг-04*, C-93/12, EU:C:2013:432, т. 38 и цитираната съдебна практика).
- 44 В това отношение от самия текст на член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от Закон ДН 1 следва, че волята на унгарския законодател е като неравноправни да се квалифицират два вида клаузи, съдържащи се в повечето договори за заем в чуждестранна валута, сключени между потребител и продавач или доставчик, а именно, клаузите за различни обменни курсове и клаузите за възможност за едностранно изменение на договора. Според обясненията, дадени от унгарското правителство, за изчисляване, при прилагане на определения от Националната банка на Унгария официален обменен курс за съответната чуждестранна валута, на сумите, платени в повече от потребителя поради неравноправните клаузи, финансовата институция прави приключване на сметката, което потребителят може евентуално да оспори.
- 45 От представената на Съда преписка следва, че с приемането по-специално на Закон ДН 2 националният законодател е възнамерявал да съкрати и опрости производството пред националните юрисдикции предвид големия брой договори за заем с потребители в Унгария, съдържащи двете клаузи, споменати в предходната точка. Всъщност по сходните дела, които не се отнасят до права, произтичащи от правото на Съюза, установяването на недействителността на една или няколко неравноправни клаузи не би било достатъчно за окончателното разрешаване на спора и ако потребителят иска националният съд да определи правните последици от частичната или пълната недействителност на разглеждания договор и размера на евентуално недължимо платените суми, би било необходимо водене на второ дело.
- 46 Освен това от член 38, параграф 6 от Закон ДН 2 следва, че приключването на сметката, направено от финансовата институция, става окончателно, ако потребителят не го оспори. Според обясненията, дадени от унгарското правителство в съдебното заседание, не е в тежест на потребителя да изчислява сумите, които е платил в повече, освен ако той не се позовава на недействителността на определени, различни от предвидените в този закон клаузи, за които твърди, че са неравноправни. В последния случай потребителят бил този, който трябва да уточни сумата, която счита, че е платил без основание вследствие на прилагането на тези други клаузи.
- 47 Това изискване, което според унгарското правителство е просто специфично проявление на общото правило на гражданското процесуално право, съгласно което искането трябва да бъде уточнено, включително по размер, не изглежда по-неблагоприятно от правилата, приложими за сходни искиве, основани на националното право, което обаче следва да се провери от запитващата юрисдикция.

- 48 При тези обстоятелства, като се има предвид мястото им в системата, установена от унгарския законодател с цел разрешаването в разумни срокове на многобройните спорове относно договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи неравноправни клаузи, приложимите в главното производство процесуални изисквания по принцип не биха могли да бъдат окачествени като по-неблагоприятни от изискванията, приложими към сходни искиви производства, които не се отнасят до права, произтичащи от правото на Съюза. Следователно, с уговорката, че запитващата юрисдикция трябва да извърши нужните проверки, такива изисквания не биха могли да се считат за несъвместими с принципа на еквивалентност.
- 49 Що се отнася, на второ място, до принципа на ефективна съдебна защита, следва да се отбележи, че задължението на държавите членки да предвидят процесуалните правила, позволяващи да се осигури защитата на правата, които правните субекти черпят от Директива 93/13, срещу използването на неравноправни клаузи, включва изискването за ефективна съдебна защита, което е закрепено и в член 47 от Хартата. Тази защита трябва да важи както за определянето на юрисдикциите, компетентни да разглеждат искиве, основани на правото на Съюза, така и за определянето на процесуалните правила, приложими за подобни искиве (вж. в този смисъл решение от 17 юли 2014 г., *Sánchez Morcillo и Abril García*, C-169/14, EU:C:2014:2099, т. 35 и цитираната съдебна практика).
- 50 Съдът обаче признава, че защитата на потребителя не е абсолютна (решение от 26 януари 2017 г., *Banco Primus*, C-421/14, EU:C:2017:60, т. 47). Така обстоятелството, че за конкретно производство са предвидени определени процесуални изисквания, които потребителят трябва да спазва, за да предяви правата си, не означава, че той не се ползва от ефективна съдебна защита. Всъщност, независимо че Директива 93/13 изисква от националния съд, сезиран със спор между продавач или доставчик и потребител, позитивна и външна спрямо страните по договора намеса, спазването на принципа на ефективна съдебна защита по принцип допуска сезираният със спора съд да изисква от потребителя определени доказателства в подкрепа на твърденията му (вж. по аналогия решение от 1 октомври 2015 г., *ERSTE Bank Hungary*, C-32/14, EU:C:2015:637, т. 62).
- 51 Макар да изискват от потребителя да положи допълнителни усилия, приложимите в главното производство процесуални правила, доколкото целта им е разтоварване на съдебната система, предвид обема на съответните спорове, отговарят на положение, което е извънредно, и обслужват общия интерес от добро правораздаване. Като такива посочените правила могат да се ползват с предимство пред частните интереси (вж. в този смисъл решение от 12 февруари 2015 г., *Vaszó и Vizsnyiczai*, C-567/13, EU:C:2015:88, т. 51 и цитираната съдебна практика), стига да не надхвърлят това, което е необходимо за постигане на целта им.
- 52 В случая, като се има предвид целта да бъде разтоварена съдебната система, не се установява, което все пак следва да се провери от запитващата юрисдикция, правилата — които задължават потребителя да представи уточнено по размер искане, състоящо се поне отчасти от приключване на сметка, вече направено от съответната финансова институция, и да посочи кои са правните последици, които националният съд трябва да постанови в случай на недействителност на разглеждания договор за заем или някои негови клаузи — да са толкова сложни и да предвиждат толкова тежки изисквания, че да накърняват непропорционално правото на потребителя на ефективна съдебна защита.
- 53 Освен това, що се отнася до въпроса дали липсата на възможност за потребителя да поиска от съда да постанови възстановяване на положението отпреди сключването на разглеждания договор за заем, произтичаща от предвиденото в член 37 от Закон ДН 2, че установяването на недействителността на договори за заем по Закон ДН 1 може да се иска единствено ако едновременно с това е направено искане да се признае, че договорът е действителен или произвежда правно действие до датата на постановяване на решението на националната юрисдикция, противоречи на правото на ефективна съдебна защита, запитващата юрисдикция

трябва да провери дали при такива обстоятелства може да се счита, в съответствие с практиката на Съда, припомнена в точка 34 от настоящото решение, че признаването на клаузите на посочения договор за неравноправни позволява да се възстанови правното и фактическото положение на потребителя такова, каквото то би било при липсата на тази неравноправна клауза, по-специално като му даде право да иска възстановяване на облагите, които продавачът или доставчикът без основание е получил в негов ущърб по силата на посочените неравноправни клаузи.

- 54 В това отношение в отговор на въпросите на Съда ERSTE Bank и унгарското правителство заявяват в съдебното заседание, че в специалното производство по член 37 от Закон ДН 2 потребителят има възможност да иска не само възстановяване на сумите, недължимо платени вследствие на прилагането от финансовата институция на двете конкретни клаузи по членове 3 и 4 от Закона ДН 1, но също така и заличаване на последиците от прилагането по отношение на него на други евентуално неравноправни клаузи. Ако това действително е така или ако съществува друг ефективен процесуален способ на разположение на потребителя, позволяващ му да поиска връщане на недължимо платените по силата на посочените други клаузи суми, което трябва да се провери от запитващата юрисдикция, ефективността на защитата, целена с Директива 93/13, допуска процесуални правила като приложимите в главното производство.
- 55 Предвид изложеното по-горе на първия и втория въпрос следва да се отговори, че член 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че по принцип допуска национална правна уредба, която предвижда специфични процесуални изисквания като приложимите в главното производство по отношение на исокове, предявявани от потребители, които са сключили договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи клауза за различни обменни курсове и/или клауза за възможност за едностранно изменение на договора, стига признаването на клаузите на такъв договор за неравноправни да позволява да се възстанови правното и фактическото положение на потребителя такова, каквото то би било при липсата на тези неравноправни клаузи.

По третия въпрос

- 56 С третия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да установи дали Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че се прилага и за случаи, в които няма трансграничен елемент.
- 57 В тази връзка следва да се припомни, че съгласно трайната съдебна практика разпоредбите на ДФЕС относно свободите на движение не се прилагат за случаи, които във всичките си аспекти са свързани само с една държава членка (вж. в този смисъл решение от 15 ноември 2016 г., *Ullens de Schooten*, C-268/15, EU:C:2016:874, т. 47 и цитираната съдебна практика).
- 58 Въпреки това, както отбелязва генералният адвокат в точка 70 от заключението си, главното производство няма връзка с разпоредбите на Договора относно основните свободи, а с правна уредба на Съюза, която хармонизира определена правна област в отделните държави членки. Ето защо съдържащите се в посочената правна уредба правила се прилагат независимо от изцяло вътрешния характер на разглеждания в главното производство случай.
- 59 От това следва, че Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че се прилага и за случаи, в които няма трансграничен елемент.

По съдебните разноси

60 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноси. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (втори състав) реши:

- 1) Член 7 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че по принцип допуска национална правна уредба, която предвижда специфични процесуални изисквания като приложимите в главното производство по отношение на искове, предявявани от потребители, които са сключили договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи клауза, която предвижда прилагането на различни обменни курсове при отпускането и при погасяването на заема и/или клауза, която дава възможност за едностранно изменение на договора, позволяваща на заемодателя да увеличава лихвите, разходите и комисионите, стига признаването на клаузите на такъв договор за неравноправни да позволява да се възстанови правното и фактическото положение на потребителя такова, каквото то би било при липсата на тези неравноправни клаузи.
- 2) Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че се прилага и за случаи, в които няма трансграничен елемент.

Подписи